

Volgens de Vita Sancti Liudgeri stond er al aan het eind van de 8^e eeuw een christelijk bedehuis in Usquert, nog voordat de heilige missiebisshop Ludger en de blinde zanger Bernlef er arriveerden. Er zijn maar weinig plaatsen in Nederland die kunnen bogen op zo'n vroege vermelding van een kerkgebouw. Waarschijnlijk was deze eerste kerk in hout opgetrokken. Usquert werd een van de zes proosdijen in de Groninger Ommelanden, die tevens als seendkerken een belangrijke rol speelden in de rechtspraak. Omstreeks 1100 werd het heiligdom in tufsteen herbouwd, en dat gebouw vormt nog altijd de kern van de huidige kerk. In de kloosterkroniek van Wittewierum wordt vermeld dat de Eenrumers de Usquerder kerk in 1231 in brand staken, waarbij een kluizenaar om het leven kwam en de hosties verbrandden. Als verzoening werd deze vervolgens vergroot en voorzien van laatromaanse gewelven. In de 15^e eeuw verrees het driezijdig gesloten koor en werden grote spitsboogvensters ingebroken. In de 19^e eeuw werd de kerk uitwendig in neogotische stijl bepleisterd naar ontwerp van de Groninger architect J.F. Scheepers. In 1869 werd de middeleeuwse vrijstaande toren afgebroken en vervangen door de huidige neogotische toren, ontworpen door architect B.K. Nienhuis uit Appingedam. Deze heeft drie geledingen en steunberen op de hoeken die zich naar beneden verbreden. De bovenste geleding wordt afgesloten door een balustrade rondom de naaldspits die bekroond wordt door een paard. De neogotische toegang tot de kerk is gelegen in een hoog open torenportaal dat met een ijzeren hekwerk is afgesloten. In de toren hangen twee oudere klokken – een uit 1405, gegoten door een zekere Harmannus, en een uit 1690 van de hand van Leonard Walraven. In 1977 kwam de Stichting Oude Groninger Kerken in het bezit van deze kerk.

Interieur

In 1855 werden de middeleeuwse gewelven vervangen door een gestuct houten tongewelf. In de noord- en zuidwand zijn nog dichtgezette lage vensters uit de laatromaanse periode zichtbaar. Op de oostwand van het koor werden tijdens de restauratie in 1990 fragmenten van middeleeuwse muurschilderingen blootgelegd. Herkenbaar zijn de apostel Bartholomeüs en de heilige Christoffel onder een voorstelling van het Laatste Oordeel. Hiervan zijn het hemelgebouw met Petrus als poortwachter en de geknielde Maria duidelijk herkenbaar. De schilderingen worden gedateerd rond 1500. In de koorsluiting bevindt zich de eikenhouten preekstoel, die werd geschonken door Gerhard Alberda van Dijksterhuis, die het collatierecht in Usquert bezat. Het betreft een betrekkelijk eenvoudig rococo-ontwerp van Jan Dieters Brugma uit 1755 met een voor die tijd kenmerkende uitbollende overgangszone tussen de kuipwanden en de hangende lampet. De twee identieke herenbanken die tegenover elkaar tegen de noord- en de zuidwand staan, zijn van dezelfde hand. Ze zijn beide overhuifd en hebben gesneden opzetstukken en siervazen. Het orgel, geplaatst op een tribune aan de westzijde rustend op vier gemarmerde houten kolommen, werd in 1851 gebouwd door Petrus van Oeckelen. In het middenpad liggen drie predikantszerken uit de 17^e tot en met 19^e eeuw, die voorzien zijn van uitvoerige opschriften. De oudste herinnert aan Esaias Hillenius (†1698), die in 1622 in Groningen werd geboren uit een oud Vlaams geslacht. Opmerkelijk is dat zijn grafschrift eindigt met de woorden: '...wiens vader als predicant tot Groningen anno 1632 en grootvader als predicant tot Rotterdam 1600 overleden zyn'. Esaias' grootvader, Cornelis Hillenius sr., die nog voor de Inquisitie was gedaagd en vervolgens predikant was geworden van de gereformeerde vluchtelingengemeente in het Engelse Yarmouth, was de schrijver van het beroemde geschrift *Der Siecken Troost* uit 1571. Cornelis Hillenius jr., de vader van Esaias, was een bekende gomarist in de strijd tegen de remonstranten aan het begin van de 17^e eeuw. Dusdanig beroemde en rechtzinnige voorouders mochten natuurlijk niet onvermeld blijven.

© Gebaseerd op tekst van Justin Kroese (ODE: 50-jarig jubileum van SOGK 2019), aangevuld met informatie van Peter Hoffer.

SOGK ©2021, herziene versie